

УДК 39(092)(477)

Леся Костюк

ДОРОДОВА ОБРЯДОВІСТЬ НА ЛЬВІВЩИНІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

У статті, на основі свідчень численних інформаторів, автор подає характеристику передродової обрядовості сільських жителів Львівщини другої половини ХХ – початку ХХІ ст.

Ключові слова: передродова обрядовість, Львівщина, вагітність, немовля, заборони.

Актуальність дослідження полягає у тому, що для кожної української сім'ї найбільше щастя як у минулі часи, так і сьогодні було, є і буде народження немовляти. Адже кожна новонароджена дитина – це символ продовження роду, бо родина без дітей вважалася не повноцінною, а бездітність – нещастям: "Хата з дітьми – базар, а без них цвинтар". З давніх часів відомо, що поява немовляти в українській родині супроводжувалася певними обрядами та звичаями, на які так щедра українська земля. Розглянемо передпологий період у житті жінки-галичанки, бо він наповнений певними традиціями, заборонами, забобонами, котрих дотримуються, щоб народити здорову та щасливу дитину.

Метою статті є вивчення передродової обрядовості як фрагменту сучасної родинної звичаєвості.

Реалізація зазначеної мети передбачає розв'язання низки завдань: методом польового дослідження зібрати й опрацювати етнографічні матеріали у жителів Золочівського, Бродівського і Перемишлянського районів Львівської області, з'ясувати семантику ритуальних дій.

Об'єктом дослідження є населення Львівщини, а саме Золочівського, Бродівського та Перемишлянського районів.

Предметом статті вважаємо основні етапи передродової обрядовості – заборони та пересторогами для вагітних жінок, а також систему народних ритуальних дійств, пов'язаних із ними.

Наукова новизна статті полягає у тому, що здійснено комплексний етнографічний опис та структурно-функціональний аналіз сучасної передродової обрядовості населення Львівщини. При цьому порівняльно-історичним методом виявлено особливі характерно-самобутні риси в сукупності всього комплексу етапів передродової обрядовості досліджуваного регіону.

Порушена проблема знайшла відображення у студіях істориків та етнографів. Окремі аспекти цього питання порушувалися у працях таких науковців, як М. Грушевський [1], І. Огієнко [2], С. Мудрий [3], М. і З. Лановик [4], котрі подають загальну характеристику передродової обрядовості, проте лише узагальнено згадують про досліджувану територію. Важливі та цікаві відомості про галицький передродовий обряд подають інформатори [5–10]. У своїх свідченнях респонденти розповідають про зміни ставлення сучасної молоді до передпологових обрядів, а саме пересторог, забобонів, заборон для вагітної жінки у різних місцевостях Східної Галичини, пояснюють значення їх для народження майбутньої дитини тощо.

Загальновідомо, що вагітність – особливий період, під час якого жінка перебуває найделікатнішого догляду. Її організм особливо вразливий, оскільки мусить забезпечувати життєдіяльність двох або більше осіб одночасно. Тому впродовж дев'яти місяців слід особливо берегтися від будь-якого захворювання, дбати про повноцінне харчування, сон, відпочинок, позитивні емоції. Саме через це у системі народної обрядовості період вагітності пов'язаний із цілою низкою приписів, заборон, забобонів. Цікаво, що навіть жінки-скептики, які мають цілком раціональні погляди на життя, з легкістю приймають усю рекомендовану систему поведінки. Очевидно, бажання кожної майбутньої матері народити здорову дитину настільки сильне, що вона готова для цього використовувати усі рекомендовані засоби, навіть якщо розуміє, що усе це умовності, які іноді просто смішні.

Необхідно зазначити, що вагітним жінкам на Львівщині насамперед рекомендувалося бути спокійними і лагідними впродовж визначеного періоду. Не слід було відразу всім розповідати про свій стан. Часто про зародження нового життя не говорилося доти, поки цей факт не ставав очевидним, щоби не зурочити майбутнє дитя. Особливо старалися не попадатися на очі старим дівам чи старшим жінкам, у яких не було онуків, тому що заздрість людська нікому не йшла на користь. Хоча, наприклад, у м. Глиняна Золочівського району Львівської області вважали, якщо дитина довго не розмовляє, то причиною цього є те, що мати довго приховувала свою вагітність [7]. Також у с. Голубиця Бродівського району Львівської області існувало повір'я про те, що вагітна жінка не повинна повідомляти про день пологів, бо буде мучитися за душу кожної людини, яка знає, що вона у цей час народжує [9]. Отож, бачимо, що іноді народні повір'я самі себе заперечували.

За низкою прикмет (форма живота у вагітної, плями на обличчі, рухи дитини, потреби у їжі і т.д.) визначали, хто народиться – хлопчик чи дівчинка. Саме тому у жінок, що виношують хлопчика живіт опускався нижче, ніж у жінок, що виношували дівчинку. Хто народиться іноді у Східній Галичині визначали за формою грудей вагітної жінки: тверді й пружні віщують народження дівчинки, м'які – хлопця. Вважається, що правий бік вказує на сина, а лівий – на доньку [6]. Також стать дитини можна було визначити і за потягом до їжі: на солодке – дівчинка, кисле – хлопчик [1, с. 29]. На сьогоднішній день за допомогою техніки можна дізнатися стать малюка, проте майбутня мати повідомляє цю новину лише батькові – так заведено на Львівщині.

Згідно зі звичаєвою настановою, якої дотепер дотримуються у зазначеному регіоні, стосовно продуктів, то вагітній жінці заборонялося їсти подвійні плоди (щоб уникнути народження близнюків), на ходу (дитя буде плаксиве), заяче м'ясо (полохливим), їсть тайком (злодієм), соняшникове насіння (дитина буде слинявитися) [3, с. 59].

Якщо незаміжній вагітній жінці пропонували стати дружкою на весіллі, слід було відмовитися від такої пропозиції, щоби не зашкодити подружньому щастю нареченої. Також вагітні жінки не виконували роль старостин на весіллі і не ставали кумами, заборонялося пекти їм хліб, брати участь у поховальній обрядовості. Якщо хтось помирав із рідних, то вагітна жінка в'язала собі на мізинець червону нитку "щоб дитина була красна, а не бліда, як мрець" [10]. Існує прикмета у галичан, що не можна називати дитину ім'ям когось з родичів, особливо якщо життя того склалося нещасливо, новонароджений може повторити його долю. З чим пов'язано такі заборони, достеменно сказати важко, але, очевидно, у такий спосіб оберігали ненароджене дитя, емоції його матері.

Вагітним жінкам заборонялося щось позичати, щоб дитині не довелося колись у житті просити милостині [8]. А от відмовити у проханні жінці, яка чекає дитину, вважається неприпустимим, бо тому, хто відмовляє, начебто усе погризуть миші. Швидше за все, така заборона існує для того, щоб не засмучувати зайвий раз жінку, не викликати у неї образу, прикрість.

Вважається, що дитина переймає від матері усе, що вона робить. Тому в наш час, коли неважко дізнатися, кого чекають майбутні батьки, жінка повинна виконувати ту роботу, яка відповідає статі її дитини. Якщо має народитися дівчинка, мати намагається якомога більше куховарити, виконувати неважку хатню роботу, вишивати, дбати про красу власної оселі, співати. В'язати заборонялося, бо, мотаючи нитки, жінка наражали своє дитя на небезпеку бути обмотаним пуповиною. Також у с. Вороняки Золочівського району Львівської області не рекомендувалося вагітним жінкам стригтися, бо у волоссі зібрана уся життєва сила і обріже щасливу долю дитини, фарбувати волосся, щоб не забрати краси у доньки і щоб не була рудою [10]. Більше того, у м. Глинянах вагітні не розчісували волосся, що не образити Параскеву П'ятницю, котра допомагала при пологах [6]. Якщо чекають хлопчика, жінка намагалася час від часу взяти до рук молоток, спробувати щось змайструвати, брати участь у вирішенні якихось важливих питань, тобто, певною мірою моделювати чоловічу поведінку. В минулому, не знаючи, хто народиться, жінка просто намагалася бути працьовитою, лагідною, спокійною.

Незалежно від статі майбутньої дитини, у м. Глинянах існували заборони, що вагітна не має права лихословити (дитя може народитися зайкою), сваритися (дитина буде крикливою), вживати алкоголь, красти (бо в дитини буде сип і буде злодієм), брехати, виявляти жорстокість до тварин (заборонялося копати собак і кішок, бо дитина буде волохатою і злою), брутальність у поводженні з оточуючими, заборонялося дивитися у щілину (бо дитина буде косоока). Їй також заборонялося переступати через колючі та гострі предмети, сидіти на куті стола (бо дитина буде мати астму), білити і фарбувати оселю (щоб дитина не народилася мертвою), ходити вночі під дощем, не можна шити у "святі вечори", не можна дивитися у дзеркало (дитина не буде довго говорити), заборонялося бити себе по роті (бо дитина буде німою), після заходу сонця пити джерельну воду (бо дитина буде плакати), не дозволялося дивитися як ловлять рибу (бо дитина буде мати неспокійний характер) [7]. Адже згодом саме так буде поводитися її дитина.

На Львівщині прийнято оточувати вагітну жінку естетично гарними предметами, щоб відчуття краси і гармонії передавалось дитині. Тому їй заборонялося задивлятися на калік, хворих, не можна чогось злякатися, не можна дивитися на пожежу. Якщо вже чогось вагітна жінка злякалася, то жодному разі не можна торкатися руками обличчя чи інших частин тіла, щоби у дитини не з'явилася в тому місці родима пляма [6].

Речі для майбутньої дитини купували тільки найближчі родичі, а майбутня мати не робила цього, щоби не нашкодити дитині. Це стосується також і вибору імені для новонародженого заздалегідь [9].

Для захисту від нечистої сили й пристріту вагітним жінкам радили носити обереги: залізну голку або ніж, друзки від розбитого блискавкою дерева, вугілля, шматок цегли від печі [4, с. 145]. До речі, у с. Шпиколоси Золочівського району Львівської області існував звичай прив'язувати мішечок з

глиною або попелом із печі спочатку вагітній жінці, а згодом немовляті до руки [8]. Це робилося для того, щоб духи родинного вогнища оберігали та захищали матір і дитину. Майбутнім матерям також радили підперезуватися поясом чоловіка, якщо той тривалий час був у від'їзді, а на ніч вкривалися чимось із одягу, щоб сила його оберігала, охороняла дружину і майбутнє немовля. Також вагітній жінці дозволялося носити намисто з бурштину, бо в неї пологи будуть легкими й вдалим (але бурштин протипоказаний у разі гіпофункцій щитовидної залози). Зі сказаного можна зробити висновок про те, що усі названі дії оберігають дитину від зайвих негативних емоцій. Коли приходив час народжувати, респонденти із с. Шпиколоси стверджували, що жінка повинна подбати про гарний вигляд, підфарбувати брови, вії, уста, щоб у дитини були гарні і чіткі риси обличчя [8]. Новонароджене маля перший раз слід взяти на праву руку і дати йому до уст праву грудь, щоби дитина не була шульгою [11].

Таким чином, в сучасних умовах сукупність усіх структурних компонентів та обрядових дій галичан поступово відновлюється, спостерігається інтерес до дотримання старовинних заборон і прагнення використання народної символіки і атрибутики. Як наслідок цього, збільшується кількість бажаючих здійснювати дотримання звичаїв. Можливо, у перспективі, матиме повне відродження передродова обрядовість, як важливий складовий компоненту родинної звичаєвості українського народу загалом та Східної Галичини зокрема.

Список використаних джерел

1. Грушевський М. Дитина в звичаях і віруваннях українського народу / М. Грушевський // Матеріали до українсько-руської етнології. – Львів, 1906. – С. 23–34.
2. Огієнко І. Дохристиянські вірування українського народу / І. Огієнко. – Вінніпег, 1981. – 245 с.
3. Мудрий С. Подружжя і церковне право / С. Мудрий. – Івано-Франківськ, 1995 – 96 с.
4. Лановик. М. та З. Українська усна народна творчість / М. та З. Лановик. – К.: Знання-Прес, 2006. – 591 с.
5. Чиж Ольга Йосипівна, 1933 р. н., жителька м. Глиняни Золочівського району Львівської області, вчитель-пенсіонер.
7. Кравець Любов Михайлівна, житель м. Глиняни Золочівського району Львівської області, виходець з с. Лагодів Перемишлянського району Львівської області, медпрацівник.
8. Вербінська Марія Яківна, 1960 р. н., житель с. Шпиколоси Золочівського району Львівської області, вчитель Глинянської ЗОШ І–ІІІ ступенів.
9. Прихарчук Марія Іванівна, 1984 р. н., жителька с. Голубиця Бродівського району Львівської області, вихователь дитячого садка № 57, м. Львів.
10. Боргуш Мирослава Петрівна, 1973 р. н., житель с. Вороняки Золочівського району Львівської області, вчитель Глинянської ЗОШ І–ІІІ ступенів.
11. Філь Марія Василівна, 1949 р. н., жителька с. Ганачівка Перемишлянського району Львівської області.

Леся Костюк

ДОРОДОВА ОБРЯДНОСТЬ НА ЛЬВОВЩИНЕ ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ XX – НАЧАЛА XXI ВЕКА

В статье, на основе показаний многочисленных информаторов, автор дает характеристику передродовой обрядности сельских жителей Львовщины второй половины XX – начала XXI века.

Ключевые слова: передродовой обрядность, Львовщина, беременность, ребенок, предрассудки.

Lesya Kostyuk

PRENATAL RITES IN LVIV REGION SECOND HALF OF XX – BEGINNING OF XXI CENTURY

In this paper, based on the testimony of numerous informants, the author gives description of prenatal rites rural Lviv second half of XX – beginning of XXI century.

Key words: prenatal ritual, Region, pregnancy, baby, superstition.